

nában. Amikor azt mondja, hogy novelláit dokumentumoknak szánta, hozzátehetjük, észrevehető politiko-szociális célzatúaknak, írói arcának vélt állandóságát akarta a fejlődés mozgásában megrögzíteni. De mily nagy az út az első novella komolykodó moralizálásától az utolsó egységes szimbolikájáig! A megkötött tehenet szabadon bocsátó és ezért verést kapó gyerekek: «apostol-tól a munkás-felvilágosító intellektuel szocialistáig, kit saját népe kövez meg. Az elsőt megírta egy nem is nagyon új tétel kedvéért, mondjuk, illusztrációnak s nem csoda, hogy a novellaruha bő is, meg szűk is a vézna morál testén. Az utolsó is ezért a morálért készült, de fogalmiság nélkül, pusztán a jelkép erejére támaszkodva. Ez a jelképesség sem nagyigényű, mintáit talán nem is volna nehéz megkeresni, de jelzi az író egyetemességre való törekvését.

A póz, mellyel saját írói mivoltát szemléli, a mindenáron dokumentálni akarás, novellái épségét veszélyezteteti legjobban. Némelyik énekesre szokták mondani, hogy rossz a lélekzetvétele. Nyigri Imre is rosszul veszi novelláihoz a lélekzetet. Egyik novellája (Kaland) mutatja ezt legjobban. A történet azzal kezdődik, hogy az országúton haladó íróhoz egy rongyos vándorlegény csatlakozik. Beszélgetni kezd a két véletlen útitárs. A vándorlegényből árad a panasz s nem kis gyűlölet az «urak» iránt. Szó szót követ, az író gyanus mozdulatokat, vészes arcsötétülést kezd társán észrevenni. Sehol a közelben senki: ez az ember őt a pénzéért meg fogja gyilkolni. Féltelme odáig megy, hogy felajánlja minden pénzét a vándornak. Ez hiába bizonykodik, hogy nem akart semmi rosszat, az író rátukmálja adományát. A vándorlegény, ki most már legszebb reményeit fogja a pénzen megvalósítani, hálálkodva vesz tőle búcsút. Ha Nyigri Imre itt pontot tesz, kitűnő novellát kapott volna. Nem vette észre,

hogy most már nem szabad újra lélegzetet vennie, mert eltörik a hang íve. A vándorlegényt társai a pénzéért meggyilkolják. Az író a nyomozásnál kénytelen megvallani, milyen lelki kényszer hatása alatt adta oda a pénzt a legénynek. Mindenki nevet rajta és kigúnnyolja gyávaságáért. «Megcsúfolt apostol» kellett, így követelte a póz. Az író már magában a novellában levont bizonyos primitív logikai konzekvenciákat s veszni engedte a főtörténet minden, valóban «dokumentáló», mert emberien leleplező erejét.

Ismételjük, tehetséges írónak tartjuk. Van szeme és fantáziája s tud valóságokat irodalommal emelni. Le kell dobni kezéről néhány bilincset, melyet önmaga rakott rá.

Kerecsényi Dezső.

Dr. Vargha Zoltán: Gróf Vigyázó Sándorné báró Podmaniczky Zsuzsánna (1838—1923) életrajza. Budapest, 1931. Magy. Tud. Akadémia kiadása.

Az Akadémia kegyeletes kötelelességet teljesített az életrajz kiadásával: Podmaniczky Zsuzsánna volt az, aki legnagyobb hatást gyakorolt az örök-hagyó Vigyázó Ferenc gróf életére. Szerencsés volt a szerző megválasztása: nőies finomságú lélek szól a hős nőről. A nőies lélek nyilatkozik meg a jellemzésnél a nemes vonások keresésében, az idealizálásban, az elkerülhetetlen disszonanciák diszkrét tárgyalásában, vagy félhomályba állításában. Az író érzélemvilágára jellemző fényt vetnek az életrajzba gyakran beszúrt idézetek Arany, Tompa, Vargha Gyula és Szabolcska költeményeiből. Előadását élénkíti a családtagok levelezéséből vett számos idézet, a sűrűn alkalmazott dőlt szedés és a Vigyázók, Podmaniczkyak arcképeinek sora. Lebilincsel a szerzőnek művészi hatásokra törekvő szép stílusa, a hősnő érzékeny lelkével tökéletesen összhangzó szentimentalizmusa. A művészi érdem

mellől nem hiányzik a tudományos sem : az adatok gondos összegyűjtése számadásokból, pörös iratokból, családi levelekből, ismerősök visszaemlékezéseiből és ahol a Vigyázók életébe belejátszó politikai eseményekről van szó, a köztörténetről. Így a mű természetesen szélesül családtörténeté, kiterjeszkedve az életbevágó anyagi viszonyokra, amelyek befolyásolták Podmaniczky Zsuzsanna kedélyét és viszonyát közelállóihoz. Kiemelkedik a mellékalakok közül az atya : Podmaniczky János, az első és a második férj : Koppély (Harkányi) Frigyes és Vigyázó Sándor. Szeretettel időzik az író a gyermekek : Vigyázó Józsa, Sándor és Ferenc alakjánál, ezek mögött háttérben maradnak a Harkányi-gyermekek. Az egész műből egy letűnt kor levegője áramlik felénk s bizonyos realizmussal bontakozik ki annak a nőnek alakja, aki egy hosszú életen át családjáért fáradozott és aki az élet estéjén reázúduló csapások súlya alatt öseinek, férje családjának és saját magának szerzeményét egyetlen alapítvánnyá kívánja tenni. Megaranyozza alakját a szerző ideális lelkesedése, amely az aprólékos gonddal összeállított anyag előadása közben sohasem feledkezett meg a szépnek és jónak előtérbe helyezéséről. G. M.

Tali és Széchi-szigeti dr. Thaly Kálmán életrajza. Irta : *Vitéz Veszprémy Dezső.* A Vutkovich-díjjal jutalmazott pályamű. I—II. kötet. Bpest, 1928—1931.

Még negyedszázada sincs, hogy közöttünk járt az ősz kuruc s e rohanó idősodratban egyénisége, rajongásig emelkedő ideális hevülése és alkotásai hamar a történelmi távlatba kerültek.

Még a rendi világban született (1839) a kúriákban bővelkedő komárom-megyei Csepen s atyja a járás főbírája, nagybátyja a megye alispánja volt. A község birtokosai között volt a Csajghy-család is, melynek három leá-

nyát három költő vette feleségül : Bajza, Vörösmarty és Vachott.

Atyja derűs kedélye, anyjának szerető meleg szíve s a nagyanya (Sághfalvi Sándor Ferenc kuruc ezredes unokája, Eszter) szinte sugalmazó mesemondása élénk és maradandó hatást gyakoroltak az ifjú lelkére. Világos után a 11 éves fiút atyja német szóra Pozsonyba viszi, de egy év után már a pápai ref. gimnázium tanulója. Már ekkor a szépirodalom terén próbálkozott. A középiskola után teológus lett Pesten, ahol csakhamar megismerkedett az irodalom vezető tagjaival, «akik szívesen látták maguk között a tehetséges ifjút, Vörösmarty, Bajza, Vachott és Jókai rokonát.» Mind gyakrabban jelennek meg költeményei a korabeli lapokban, a szerelem is megérinti ifjú hevülő lelkét s még el se végezte a theológiát, már eljegyezte magát az irodalommal, a Pesti Naplóhoz szegődött.

Versei közül ekkor már nem egyet zenésítettek meg (Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet) vagy Hulladoz a hársfavirág), de amikor a Kazinczy-ünnep után «Magyarok virradása» c. költeményét kiadta 1860-ban, vád alá helyezte Protzman és elfogatási parancsot adott ki ellene. Thaly Erdélybe menekült, ahol a vendégszerető Vargyasi Dániel családnál tartózkodott. Időtöltésből a család levéltárát rendezgette. Ez volt az első levéltár, amellyel megismerkedett s feltárult előtte a mult beszédes anyaga, köztük II. Rákóczi Ferenc kora.

Az októberi Diploma után haza jön. (1864.) Még ez évben megjelenik első nagyobb gyűjteménye : Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok XVI—XVIII. sz.-beli eredeti kéziratokból, s ennek alapján a M. Tud. Akadémia levelező tagul válassza, Török Pál ref. püspök pedig a pesti ref. gimnáziumhoz tanárnak hívja meg.

Költői működését mihamar más érdeklődés bénítja meg. Megismer-